

RESSENYES

***Esprit*, el portaveu com a eix de l'acció política de l'intel·lectual**

Óscar Costa Ruibal

HISTORIADOR

Michel WINOCK, «*Esprit*». *Des intellectuels dans la cité (1930-1950)*, Paris, Éditions du Seuil, 1975-1996.

Michel Winock és, a hores d'ara, un dels historiadors més rellevants de la història política i dels intel·lectuals a França. Coautor del *Dictionnaire des intellectuels*, és també autor de diversos treballs sobre la història política de la França contemporània i d'una història intel·lectual que va assolir, al seu moment, una gran difusió popular.

El treball a propòsit del qual fem el nostre comentari constitueix un dels primers estudis de l'autor, reeditat posteriorment, pensem que per la singularitat i importància del seu objecte d'estudi. Però, la tria també es justifica per la importància que el nucli i la mateixa experiència de la revista *Esprit* van tenir per a certs grups de catòlics catalans que van perfilar, els anys cinquanta i seixanta, una cultura de resistència que es desmarcava del nacionalcatolicisme oficial i que més endavant va aportar un dels nuclis cultural i polític més importants en la represa del catalanisme. L'experiència d'*El Ciervo* o de *Serra d'Or*, i en general el món catòlic catalanista de tarannà progressista, van connectar, d'una o altra manera, amb el grup d'*Esprit*.

El llibre indaga l'esdevenir de la revista *Esprit* i del grup d'intel·lectuals que l'animà durant els vint anys, crucials en la història de França i d'Europa, que van des de l'aparició de la publicació el 1930 fins a la mort del seu fundador i principal impulsor, Emmanuel Mounier, el 1950. L'autor insisteix que es tracta d'un període especialment agitat, on l'acumulació d'esdeveniments dramàtics va ser particularment intensa i especialment exigent per a la consciència intel·lectual europea. Només cal tenir present l'enumeració de fets, que s'inicia amb la crisi econòmica internacional com a conseqüència del crac borsari de 1929, continua amb l'ascensió del nazisme a Alemanya i els judicis de Moscou i, tot seguit, es desferma en la infernal espiral que des de la guerra d'Espanya arriba a la segona conflagració mundial, passant per l'annexionisme alemany i l'*entreguisme* de Munic. La confrontació entre feixisme i comunisme impregnava el món cultural europeu i molt especialment el món intel·lectual francès. En aquestes aigües tempestuoses, el compromís amb un o altre bàndol semblava gairebé ineludible. El grup d'*Esprit* va iniciar el seu trajecte amb el propòsit de mantenir un rumb propi, rebutjant l'atracció dels corrents totalitaris, d'un cantó i d'un altre, i alhora també es va distanciar de manera crítica del liberalisme que presidia la Tercera República Francesa.

El seu espai dins d'aquella complexa geografia política quedava autodefinit de manera genèrica per un «personalisme» d'arrels cristianes.

Per entendre el sentit de la iniciativa de Mounier i els seus companys cal recordar la crisi que aleshores patia el catolicisme a França després que el Vaticà condemnés les doctrines i les activitats de Charles Maurras a la dècada de 1920. L'escriptor ultraconservador havia estat el referent gairebé obligat dels catòlics, tant dels que l'aplaudien com dels seus detractors, durant les tres primeres dècades del segle, i destacava el domini de l'Action Française entre el clergat i als seminaris. La condemna de les seves activitats i de la seva doctrina havia deixat, per dir-ho breument, orfe del seu lideratge (i de la seves condemnes i censures) un sector ampli de l'opinió catòlica francesa. Aquesta situació obria noves expectatives de participació per als altres corrents teològics i ideològics que havien tingut una existència soterrada i que havien patit marginació pel tarannà i el pes de l'activitat de Maurras. Per tant, el moment era oportú per l'emergència d'iniciatives que prenguessin una orientació diferent i fins i tot contrària a la de l'escriptor conservador.

Tot i així, la tasca no semblava fàcil perquè havia de vèncer les limitacions d'un medi sociològic i mental especialment aïllat, com era el del catolicisme a França. Winock el descriu com a socialment tancat, sobretot en relació amb sectors tan importants i dinàmics de la societat gal·la, com ara la classe obrera. Es podria també titllar de poc inclinat, des d'un punt de vista ideològic, a permeabilitzar els nous corrents que es dibuixaven al món intel·lectual del nou-cents.

Tot i així, Mounier i els seus amics no van deixar de comptar amb el suport que els van donar gent i cercles importants, tot i que minoritaris, del catolicisme intel·lectual francès. S'ha de ressaltar el paper que va tenir en l'impuls inicial de la publicació l'escriptor Maritain, que va posar a disposició del jove professor els seus contactes per fer possible l'aparició de la revista. Però, la intencionalitat del grup de fundadors d'*Esprit* no era dirimir un conflicte a l'interior del catolicisme sinó obrir-se i establir ponts, entre catòlics i no catòlics, intervenir en els problemes d'un món cada vegada més complex, i en el qual estaven decidits a actuar des d'una òptica personalista. En aquest sentit s'ha d'entendre la seva reivindicació de Charles Peguy, un model d'intervencionisme heroic, que de pas ensenyava, amb el seu exemple, un camí per trencar amb el gueto petitburgès, al qual pertanyia la major part del grup.

Dit això, el personalisme intervencionista devia concretar-se en acció política. I en aquest sentit l'experiència del grup de Mounier resulta realment important perquè des del començament es veuen forçats per la necessitat de prendre posicions enfront d'una realitat tensa i canviant, davant la qual ineludiblement s'havien d'abandonar els purismes. La ruta era paral·lela a la d'altres joves intel·lectuals de la mateixa generació amb punts de partida ideològics i filosòfics ben allunyats del personalisme d'inspiració catòlica. Amb la majoria d'ells compartien una malfiança crítica cap al liberalisme parlamentari encarnat per la Tercera República. En el grup inicial d'*Esprit* la temptació de la tercera via es va palesar ben aviat. Un sector dels fundadors va intentar concretar una operació política que es va dissoldre dins la dinàmica del Front Popular. En canvi, el grup de redactors que es va mantenir dins la revista, encapçalats per Mounier, va preferir mantenir el seu compromís dins de l'esfera de l'activisme intel·lectual. Això no obstant, durant la dècada de 1930, al voltant de la

revista es van formar una sèrie de grups locals a les ciutats i als pobles, que actuaven com a xarxa per canalitzar temes de discussió i articles, i eventualment intervenir en assumptes propis del seu marc d'actuació. Una part d'aquesta estructura va possibilitar l'activitat resistent dels membres del moviment durant l'ocupació nazi. Després de la guerra, la participació en política activa dels membres més joves de la redacció va reemplaçar els cercles locals i les comunitats de base. Aquest criteri de mantenir-se en el pla de la militància intel·lectual i de l'activitat periodística pogué presentar un paral·lelisme important amb els portaveus catòlics catalans durant el franquisme.

A la redacció no hi havia sols catòlics, sinó que alguns dels col·laboradors de la publicació van tenir altres creences o fins i tot van ser agnòstics. Aquesta participació plural va estar directament relacionada amb el propòsit d'obertura al món, que assenyalàvem més amunt, però també va proporcionar una valuosa diversitat de punts de vista i fonts d'informació, que van ser essencials per a la formació del criteri que va caracteritzar la revista davant de temes candents com ara la irrupció del feixisme i la crítica de l'estalinisme. En aquest sentit, la col·laboració de persones com ara l'escriptor rus Víctor Serge o l'intel·lectual jueu alemany Charles Lansberg va ser fonamental en la formació dels criteris sorprenentment lúcids i avançats de la publicació.

A la crítica dels totalitarismes, des d'un punt de vista que volia distanciar-se explícitament del liberalisme, es van trobar les contribucions crítiques més importants de la revista. Davant del problema alemany *Esprit* va tenir un criteri revisionista respecte dels criteris establerts per França al Tractat de Versalles. Aquesta postura es fonamentava en un pacifisme actiu, que entenia la necessitat de l'enteniment entre les dues nacions bel·ligerants durant la Gran Guerra, per construir una Europa estable. La revista va prendre posicions ràpidament contra el feixisme italià, tot i que es va produir algun contacte inicial esporàdic. En el cas del nazisme, la seva posició va ser inequívocament militant. La guerra d'Espanya va influir decididament en aquesta actitud militant contra l'expansionisme nazi. La revista va entendre el conflicte a la península com un episodi decisiu del tauler de joc europeu. Aquest alineament d'*Esprit* es va produir en contra de l'opinió majoritària del catolicisme que veia el bàndol franquista com l'aliat natural del catolicisme i no va deixar d'ocasionar-li problemes amb

alguns sectors de la jerarquia. Cal destacar la valuosa ajuda que va proporcionar a l'exili espanyol i la capacitat de mantenir dins el radicalisme del conflicte una posició que no deixava de ser crítica, com demostrà la seva denúncia de la persecució de l'anarquisme i del POUM després dels fets de maig de 1937. No es pot deixar de subratllar aquesta actitud, que va servir de precedent per als catòlics catalans i espanyols de la resistència antifranquista.

Potser la contradicció més important del nucli de redactors es va produir davant de la conferència de Munic. Es van mostrar bel·ligerants i van demanar una actitud de fermesa davant les ambicions expansionistes de Hitler, fet que no deixava de contradir la pròpia posició de pacifisme. La ràpida desfeta francesa va suposar un moment de dispersió dels membres del grup i un xoc intel·lectual de gran intensitat que van compartir amb el conjunt de la societat francesa. Tot i així, Mounier va intentar durant un breu període publicar la revista des de la zona controlada pel govern de Pétain, a la ciutat de Lió. Aquesta experiència, que va durar fins el 1942, amb el tancament de la publicació presenta, salvant les distàncies, certes concomitàncies amb la situació de les revistes catalanes catòliques durant el franquisme. En primer lloc, suposava definir una línia d'acció, que tot i estar en oposició a la cultura hegemònica a Vichy, actuava dins de l'espai de la seva legalitat. Les friccions van ser constants amb el govern col·laboracionista, dins del qual no se sabia, ben bé, què fer amb la revista i s'actuava de manera contradictòria, fent servir la censura amb criteris erràtics. Els redactors empraven un llenguatge críptic i ambigu, ple de sobreentesos amb el públic. D'altra banda, l'actitud de Mounier no era del tot compresa pels sectors radicals que animaven la resistència clandestina. El grup que animava la publicació pensava que era important mantenir una forma de cultura humanista en un context, que almenys durant els primers anys, semblava consolidar el domini dels totalitarismes a Europa. A partir del 1942 la imbricació amb la resistència dels membres de la redacció va ser total i no van tornar a publicar fins a la tardor de 1944, després de produir-se l'alliberació.

L'experiència de la resistència va ser important per la relació d'aquest sector d'intel·lectuals catòlics amb el gran protagonista de la lluita clandestina, en què es va convertir el Partit Comunista. *Esprit* va ser la capdavantera d'un diàleg, que posteriorment caracteritzà la cultura

postconciliar, tot i que no va renunciar a mantenir l'actitud crítica que tenia des de l'inici a la dècada de 1930. Aleshores, havia estat pionera en la denúncia de l'estalinisme a partir de les denúncies que va fer del significat dels judicis de Moscou. Igualment, l'experiència del Front Popular a França i molt particularment la guerra d'Espanya, van obligar a encarar la col·laboració amb el marxisme. L'experiència no va suposar un desarmament crític, ans al contrari, el grup orientat per Mounier va adoptar una posició de denúncia de l'activitat comunista amb posterioritat als fets de maig de 1937 a Barcelona. A la postguerra la crítica de la política soviètica als països de l'est d'Europa va ser un dels eixos, sobre el qual es van mostrar partidaris de la política de no-alineament, en un moment en què la guerra freda deixava poc espai més enllà de la política de blocs.

En aquella conjuntura la frustració de tota opció revolucionària va arrossegar també a la revolució personalista. L'alineament en blocs i el consegüent canvi en les relacions polítiques interiors va deixar de banda les expectatives obertes per la conjuntura del final de la guerra. L'ombra del general De Gaulle es projectava de manera ben diferent a la que el col·lectiu revolucionari de la resistència havia imaginat. La Quarta República repetia, en molts aspectes, allò que havia estat criticat i menyspreat del règim burgès d'abans de la guerra. Tot i així, l'equip dirigit per Mounier va consolidar un punt de referència, el llegat del qual es va interpretar, potser, en una clau diferent de la que hauria agradat als seus autors. En la conjuntura prèvia al Vaticà II, va representar, per als intel·lectuals catòlics, una via d'obrir-se als problemes del món sense el llast del reaccionarisme antimodern que caracteritzava les posicions de l'Església. Per a la cultura política catòlica de la resistència antifranquista va ser una font d'idees i d'actituds, que avançava el posterior desplegament del Vaticà II, tot i que la majoria de les vegades llegida en clau socialdemòcrata i liberal.